

УДК 378.016.811

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-3-53-232-239

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ

Кухарчук Ірина Олексіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: irina.kux24@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2854-1429

Шелест Олексій Петрович

студент 61-У групи спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Навчально-наукового інституту філології та історії

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

У статті досліджено особливості провадження проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах. Розкрито сутність поняття «проєкт», «метод проєкту», «проєктна діяльність». Визначено характерні риси цього методу навчання: наявність суб'єктивно значущої чи соціально вагомої проблеми, формулювання цілей і створення інтелектуального образу продукту, попереднє планування; пошук літератури та шляхів розв'язання проблеми, практична реалізація отриманих результатів; публічний захист і презентація результатів. Доведено, що уроки української мови є досить ефективною формою реалізації проєктної діяльності учнями старшої школи. Запропоновані різні види проєктної діяльності для учнів 10–11-х класів на уроках української мови, у яких акцентовано на методах творчого, інтерактивного, дослідницького, пошукового характеру. Представлено основну схему створення проєкту: «проблема – план – пошук інформації – продукт – презентація».

Ключові слова: компетентнісно орієнтований підхід, проєкт, метод проєкту, проєктна діяльність, українська мова, мовна норма.

Постановка проблеми. Пріоритетними завданнями сучасної школи є формування активного ставлення учнів до здобуття знань, навчання їх самостійно, інноваційно та творчо мислити, приймати ефективні рішення та брати відповідальність за їх реалізацію. Упровадження компетентнісно орієнтованого підходу до навчання зумовило зміни освітньої моделі та перехід від безособистісної до особистісно орієнтованої, від одноманітної до варіативної, від адаптивної до розвивальної, від знанневої до діяльнісної, від традиційної до інноваційної.

Світова модернізація освітнього процесу засвідчує ефективність форм навчання, у яких основними стають самостійні способи набуття необхідних знань і навичок. Традиційні форми організації навчання не забезпечують повною мірою належного рівня сформованості в учнів компетенцій, які необхідні для успішної професійної діяльності. Тріада «знання – вміння – навички» поповнюється новою дидактичною одиницею – «досвід практичної діяльності». З огляду на це особливої значущості набуває провадження проєктної діяльності в закладах освіти. Проєктна діяльність спрямована на формування самостійних дослідницьких умінь, що забезпечує розвиток творчих здібностей та логічного мислення й залучає учнів до розв'язання життєво важливих проблем. Уміння застосовувати у своїй роботі проєктні технології є одним із засобів саморозвитку та самоосвіти школярів, а з іншого боку, є показником високої кваліфікації й майстерності вчителя, його інноваційної методики навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти провадження проєктної діяльності знайшли відображення в наукових роботах американських педагогів (Дж.Дьюї, В.Кіпатрика, Е.Коллінга), у працях зарубіжних (В.Гузєєва, Н. Матяш, Я. Пахомової, Є.Полата, Г. Селевка, І. Сергєєва) та вітчизняних дослідників (К. Баханова, О. Безпалько, І. Дичківської, І. Єрмакова, Г. Ісаєвої, В. Киричук, О. Любарської, В. Нищети, О. Пехоти, О. Пометун, С. Сисоєвої, О. Слободяник, С. Шевцової, С. Яшук та ін.). Незважаючи на активні пошуки шляхів реалізації проєктної діяльності, провадження проєктних методів навчання на уроках української мови в старших класах має ситуативний характер, а використання проєктної технології в мовній освіті старшокласників відповідно до сучасних запитів Нової української школи потребує подальших досліджень.

Мета статті – дослідити сутність проєктної діяльності як інноваційної технології освітнього процесу; окреслити шляхи організації проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах.

Виклад основного матеріалу. Проєктна діяльність учнів – це вид освітньої діяльності, основним завданням якої є проєктний спосіб досягнення мети через вирішення конкретної проблеми в умовах обмеженості терміну та ресурсів, що завершується практичним результатом у вигляді проєкту. Зміст проєктної діяльності визначається учнями та здійснюється в процесі теоретичного опрацювання та практичної реалізації під керівництвом педагога як незалежного консультанта.

Проєктна діяльність – конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на

розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проєкту. Проєктна діяльність належить до унікальних способів людської практики, пов'язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінюванням наслідків реалізації задумів. Проєктування є творчою, інноваційною діяльністю, оскільки завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту [3].

Незважаючи на те, що метод проєктів належить до інноваційних технологій, він не є абсолютно новим у педагогічній науці. Основоположником проєктної методики прийнято вважати американського педагога Джона Дьюї, в основі наукового опису цієї методики покладено постулати прагматичної педагогіки. Саме Дьюї сприяв теоретичному обґрунтуванню в першій чверті ХХ ст. методу проєктів, що став у перші десятиліття ХХІ ст. одним із найбільш актуальних засобів навчання в постіндустріальному інформаційному суспільстві. Теорію вченого коротко можна сформулювати так: дитина у своєму розвитку повторює шлях людства в пізнавальному процесі; засвоєння знань є спонтанним і некерованим процесом; для ефективного засвоєння матеріалу учень повинен не лише слухати та сприймати, а й бути активним суб'єктом навчального процесу.

Важливу роль у розробленні ідеї проєкту відіграв принцип Дьюї «навчання через дію», суть якого полягає у відкритті, тобто безперервному провадженні чогось нового. Цей принцип було покладено в основу розробленого вченими методу проєктів або «методу проблем». Основна мета методу проєктів – створити для учнів можливість для самостійного здобуття знань у процесі розв'язання практичних завдань і проблем, що потребують інтеграції знань із різних дисциплін. Цінність запропонованого методу, на нашу думку, полягає у створенні умов для самостійного навчання дитини, зокрема в проблематизації матеріалу, що вивчається, активності школяра, зв'язку навчання з життям дитини.

Безперечно, концепція Джона Дьюї та реалізація його ідей учнями та послідовниками – американськими педагогами Є. Пархерст і Кільпатриком – мали вагомий вплив на систему освіти ХХ століття. Розгорнутий опис і детальне теоретичне обґрунтування методу проєкту здійснив американський педагог Вільям Херд Кілпатрик, який був учнем Дьюї. У 1909–1938 рр. учений працював разом із Дьюї в педагогічному коледжі Колумбійського університету – визнаному центрі прогресивної педагогіки. Кілпатрик як прихильник «прагматичної педагогіки» розглядав школу важливим інструментом демократії у сфері освіти. Розроблена ним педагогічна система («експерименталізм») базується на філософії прагматизму та психології біхевіоризму. Метод проєктів Кілпатрик характеризував як метод планування доцільної (цілеспрямованої) діяльності у зв'язку з розв'язанням будь-якого навчально-шкільного завдання у реальних життєвих умовах; як метод, який є доцільним шляхом підходу до дітей з метою пробудження найкращого у них, їхніх творчих сил; як метод, який не означає абстрагування та віддалення від реальної дійсності. Учений уважав, що проєктом є будь-яка діяльність, виконана «від щирого серця», з високим ступенем самостійності групою дітей, об'єднаних в конкретний момент спільними інтересами.

Американський професор Е. Коллінгс у книзі «Досвід роботи американської школи за методом проєктів» детально описав використання методу проєктів у школах та навів підсумки порівняльного аналізу результатів експериментальних і контрольних шкіл. У дослідженні констатувалося, що навчальна програма може бути повністю обрана з цілей, поставлених дітьми в реальному житті. Наведені в книзі дані свідчать, що практично за всіма параметрами (успіхи учнів, їхнє ставлення до школи та освіти, поведінка поза школою, ставлення батьків до школи, життя спільноти, що формується навколо школи) експериментальні школи перевищують контрольні. Педагоги, які використовували метод проєктів, високо оцінювали його ефективність та прагнули вдосконалити навички його застосування. Американські журнали публікували статті, де обговорювалися переваги та недоліки методу проєктів, були випущені спеціальні посібники для вчителів. Водночас багато педагогів відмовлялися впроваджувати проєктне навчання, оскільки не існувало чіткого планування занять та правил їх проведення.

У Радянському Союзі дидакти пов'язували метод проєктів із прагматичною педагогікою. Радянська педагогіка 1920-х років орієнтувала вчителя на пристосування до потреб учня. У навчальному процесі провідна роль належала організації самостійної роботи дітей, що полягає у виконанні трудових, лабораторних, евристичних, дослідницьких завдань. Водночас метод проєктів розглядався не тільки як засіб розвитку творчої ініціативи та самостійності в навчанні, а насамперед як інструмент встановлення безпосереднього зв'язку між набутими знаннями та вміннями (винятково у вирішенні практичних завдань). Властива для того часу категоричність відобразилася в формулі «метод проєктів як єдиний засіб перетворення школи навчання на школу життя».

Метод проєктів знайшов своє відображення й в українській педагогіці та почав активно використовуватися із запровадженням нових стандартів освіти. В основі методу проєктів визначені ідеї, які формують сутність цього поняття, тобто те, що можна побачити, усвідомити й реалізувати в практичній діяльності. Проєктна діяльність охоплює багато понять: проєкт, метод проєктів, структура проєкту, проєктування, проєктна технологія, технологія проєктної діяльності, проєктна педагогічна технологія, технологія проєктування, прогнозування, конструювання, моделювання, дослідження, планування;

рефлексія; процедури оцінювання ефективності проєкту тощо.

Слово «проєкт» запозичене з латинської мови («*projektus*») й дослівно перекладається як «викинутий уперед». Французьке слово «*projet*» позначає «намір, який буде здійснено в майбутньому». Отже, проєкт – це розроблений план, задум вирішення проблем, внаслідок розв'язання яких має бути якийсь новий продукт, програма, фільм, брошура, книга, модель, презентація, сайт і т.п.

О. Безпалько проєкт трактує як форму випереджального відображення та перетворення дійсності, що супроводжується сукупністю скоординованих дій, обмежених у часі із зазначенням параметрів можливих витрат та етапів реалізації [1, с. 7].

У педагогіці поняття «метод проєктів» характеризується як особистісно-орієнтований, діяльнісний, що навчає взаємодії в групі та груповій діяльності, побудований на принципах проблемного навчання, що розвиває вміння самовираження, самопрезентації й рефлексії; формує навички самостійної та розумової, практичної та вольової сфер; виховує цілеспрямованість, толерантність, індивідуалізм та колективізм, відповідальність, ініціативність та творче ставлення до справи [6].

В «Українському педагогічному словнику» метод проєктів схарактеризовано як таку «організацію навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проєктів» [2, с.205]. На думку К. Мелашенко, метод проєктів – це педагогічна технологія, що передбачає певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дають змогу розв'язати ту чи іншу проблему в результаті самостійних дій учнів з обов'язковою презентацією цих результатів [5, с.13].

У процесі проєктної діяльності, наголошують І. Єрмаков та С. Шевцова, учні оволодівають компетенціями, що спрямовані на визначення способів діяльності, обрання й оволодіння конкретним видом практичної діяльності, формування вмінь оцінювати її результати. Позитивним у проєктній діяльності є те, що діти вчаться планувати роботу; використовувати різноманітні джерела інформації; самостійно добирати й узагальнювати накопичений матеріал; аналізувати та порівнювати факти; аргументувати свою думку; брати відповідальність за прийняття рішень; контактувати з іншими учасниками проєкту; створювати кінцеву продукцію (журнал, фільм, проєкт, сценарій тощо); презентувати створений продукт перед аудиторією; оцінювати свою роботу та діяльність групи чи команди [4]. Отже, метод проєктів як сукупність сучасних педагогічних прийомів зорієнтований на отримання кінцевого продукту учнями в результаті самостійної діяльності, а також її планування, організації та контролю.

Більшість авторів, описуючи проєкт, виділяють характерні риси цього методу навчання. По-перше, метод проєктів завжди передбачає наявність чи суб'єктивно значущої, чи соціально вагомої *проблеми*. Проєкт повинен мати чіткі та реально досяжні цілі. У найзагальнішому значенні його метою є розв'язання проблеми, але в кожному конкретному випадку це рішення має свою конкретизацію, що і є продуктом проєкту. Продукт, створений автором, є одночасно і засобом вирішення проблеми проєкту. З огляду на це первинне з'ясування проблеми, формулювання цілей і створення інтелектуального образу продукту є першими ознаками проєкту. Ще однією характеристикою проєкту є його *попереднє планування*. Необхідно спроектувати шлях від початкової проблеми до досягнення цілей та визначити етапи, проміжні проблеми для кожного з них, окреслити шляхи вирішення цих проблем, знайти засоби для цього, а також створити детальну робочу програму з термінами для виконання кожного етапу. Реалізація робочого плану проєкту зазвичай передбачає *пошук літератури* та інших джерел інформації, їх відбір. У деяких випадках проводиться серія експериментів, спостережень, досліджень та опитувань, а отримані дані аналізуються й узагальнюються. Окрім того, метод проєктів завжди прагматичний: він передбачає не лише аналіз, дослідження зазначеної проблеми, не лише пошук шляхів її розв'язання, а й *практичну реалізацію* отриманих результатів у продукті діяльності. Учень повинен усвідомити, де і як може застосувати набуті знання для розв'язання важливої для нього проблеми, обґрунтувати, аргументувати. Він повинен вивчити різні погляди, різноманітні підходи до розв'язання проблеми, тобто цілеспрямовано працювати з інформацією. Водночас у процесі практичної та теоретичної діяльності, самостійних спостережень, експериментальної роботи він набуває знань, «конструює» їх. Ці знання стають його власними знаннями, а не абстрактною науковою думкою. Проєкт повинен мати письмовий *звіт* про виконання, у якому описуються всі етапи роботи (починаючи з визначення проблеми проєкту) і всі шляхи вирішення. У ньому аналізується зібрана інформація, проведені експерименти та спостереження й подаються результати. Також звіт повинен містити узагальнені результати досліджень, загальні висновки і визначені перспективи дослідження. Важливою умовою виконання проєкту є *публічний захист і презентація* результатів, під час яких автор повинен висловити власну точку зору, знання, досвід та набуті компетенції в розв'язанні проєктних завдань. Самопрезентація є важливим складником проєктної діяльності та є рефлексивним оцінюванням всієї виконаної автором роботи та набутого в цьому процесі досвіду.

Можливість застосування проєктної діяльності зумовлена її багатофункціональністю, оскільки метод проєктів активізує самостійну та пізнавальну діяльність школярів. Він спрямований також на психофізичний, моральний та інтелектуальний розвиток школярів, активізацію їхніх задатків та здібностей,

залучення їх до успішної трудової діяльності та системи загальнолюдських цінностей, формування та задоволення їх діяльнісних та пізнавальних інтересів і потреб, створення умов для самовизначення та самовираження. Окрім того, під час роботи над проектом в учнів формуються навички освоювати навколишню дійсність; створюються умови для розвитку творчих здібностей, пізнавальної активності, самостійності та формування комунікативних навичок і моральних якостей особистості.

Проектна діяльність є особливо актуальною для учнів старших класів, оскільки саме на цьому етапі життя збільшується частка самостійної роботи в навчально-пізнавальній діяльності, а об'єктивна складність, різноманітність навчальних занять спонукають учнів до ретельної організації своєї праці, самостійного планування занять, розрахунку часу на їх виконання, здійснення самоконтролю, використання ефективних методів і прийомів організації навчальної роботи. Навчальні заняття в старших класах висувають до учнів високі вимоги щодо засвоєння навчального матеріалу, уміння самостійно та творчо працювати над доповідями, рефератами, рецензіями, проектами, успішне виконання яких забезпечується прогресом розумової праці та працездатності, властивими для цього віку. У процесі роботи над проектом старшокласники самостійно здобувають необхідну інформацію, аналізують, узагальнюють опрацьовані матеріали, підвищуючи свій інтелектуальний рівень, розширюючи кругозір.

Уроки української мови є досить ефективною формою реалізації проектної діяльності учнями старшої школи. Виконані в межах шкільного курсу української мови проекти є найбільш дієвим засобом інтеграції проектної методики в освітній процес.

Під час організації проектів на уроках української мови необхідно надавати перевагу методам творчого, інтерактивного, дослідницького, ігрового характеру. Ми враховували основну схему створення проекту: «проблема – план – пошук інформації – продукт – презентація».

Пропонуємо розроблений нами *мініпроект* для учнів 10-го класу під час вивчення теми «Лексична норма» «*Обережно: пароніми!*». В українському мовознавстві є чимало цікавих явищ, які викликають у школярів труднощі щодо слововживання. Наприклад, паронімія, оскільки близькість у звучанні слів може стати причиною порушення лексичних норм. Цей проект спрямований на їх попередження в усному та писемному мовленні старшокласників. Термін реалізації проекту – 45 хвилин, протягом яких необхідно дотримуватися таких етапів і видів робіт:

1) повторення про пароніми та їх види та виявлення причини порушення лексичних норм (слово вчителя);

2) постановка проблемного питання: «Чому паронімів треба боятися?»;

3) визначення плану дій для проектних мінігруп:

- ознайомитися з додатковими прикладами вживання паронімів (учитель пропонує учням «Словник паронімів української мови» Д. Г. Гринчишина та О. А. Сербенської, який містить понад 1 000 паронімів, що трапляються у періодичних та науково-популярних виданнях, а також у побутовому мовленні українців;
- кожній групі необхідно вибрати не менше 7 пар паронімів і скласти з ними речення, що демонструють їх різницю в лексичному значенні. Наприклад: *засвоювати – освоювати; талан – талант; виголошувати – оголошувати – проголошувати; дружний – дружній; нагода – пригода; приводити – призводити; кристальний – кристалевий тощо;*
- створити навчальну пам'ятку: зверху учасники груп вказують назву проекту, нижче дають визначення поняття «пароніми», крім того, старшокласникам необхідно акцентувати увагу на умовах розмежування подібних за звучанням слів, але різних за лексичним значенням, зробити це можна за допомогою фраз «*Порівняйте!*», «*Перевірте себе!*», «*Де немає лексичної помилки?*», «*Уникаймо помилок щодо вживання паронімів!*», «*Уживаємо слова-пароніми правильно!*», «*Не забудьте про значення слів-паронімів!*» і т. п. У зміст пам'ятки також увійдуть найбільш вдалі приклади речень, створених учнями, та ілюстрації до них. Важливо, щоб учасники проекту, зручним для них способом показали різницю в значенні слів-паронімів;

4) наприкінці уроку групи повинні подати свій проект, пояснивши вибір паронімів, практичне призначення пам'ятки, і навіть особливості її оформлення. У межах створення цього мініпроекту учні поглиблюють уявлення про омоніми української мови, оволодіють прийомами відбору та систематизації матеріалу на запропоновану тему, зіставляють та порівнюють мовні висловлювання з погляду їх змісту та створюють їх самостійно, отримують можливість ознайомитися та попрацювати зі словником паронімів української мови.

Під час повторення теми «Орфографічна норма» у 10-му класі як домашнє завдання ми пропонуємо старшокласникам створити проект, що передбачає такі завдання: зацікавити та залучити учнів до проектної діяльності, формувати орфографічні вміння під час виконання роботи. Для цього школярам потрібно взяти підручники з географії, історії, інформатики та набрати якнайбільше слів, правопис яких може викликати труднощі. Вважається, що учні тематично краще запам'ятовують слова. Кожен список має бути оформлений в алфавітному порядку, з позначенням наголосів та виділенням орфограм. Наприклад, до групи «Географія»

можна віднести слова: *континент, координати, масштаб, меридіан, мінерал, океан, мандрівник, відстань, рельєф, столиця, територія, екватор, експедиція* тощо. «Історія»: *артефакт, археолог, єгиптянин, ієрогліф, кольчуга, покоління, престол*. «Інформатика»: *абзац, алгоритм, каталог, комп'ютер, кошук, програма, редактор, електронна адреса*. У результаті проєкт повинен становити саме списки слів, які учні періодично повторюватимуть. Презентація проєкту може відбутися на початку наступного уроку української мови.

У 10-му класі пропонуємо проєкт «*Скарбниця української мови*». Багатство української мови простежується на всіх її рівнях, починаючи з фонетики і завершуючи синтаксисом. Проте найбільше воно реалізується на рівні лексики. Підтвердженням цього є обсяг різних лінгвістичних словників. Але про багатство мови свідчить не лише кількість слів, не менш значущою є різноманітність відтінків їх значень, тонкощі стилістичного забарвлення та сфера вживання. Українська мова збагачується шляхом різних системних відношень між словами: полісемії, омонімії, синонімії, антонімії, паронімії. Вони становлять багатство словника української мови. Цей проєкт розрахований на два навчальні тижні, під час яких десятикласники повторюють та узагальнюють розділи «Лексикологія» та «Фразеологія».

На першому ж занятті під час вивчення теми «Лексична норма» пропонуємо школярам поміркувати над питанням «У чому полягає багатство української мови?». Головним завданням учнів стає не просто перерахування фактів, а вміння відтворити обсяг та цінність цих явищ. Для цього школярам потрібно згадати основні поняття курсу лексикології та навести текстовий ілюстративний матеріал. Необхідно звернути увагу саме на тих школярів, які активно беруть участь в обговоренні: саме вони – потенційні проєктанти. Після уроку їм необхідно допомогти визначити план дій та завдання для реалізації майбутнього проєкту. Продукт проєкту творчий – стінгазета. Тому, окресливши її інформаційний зміст, школярам необхідно уявити можливу форму розкриття теми. Скажімо, проєкт обов'язково повинен привертати до себе увагу інших учнів, навчальний плакат має стати джерелом інформації, що спонукає до роздумів про важливість вивчення української мови. Домогтися цього можна оригінальним зображенням. Усе залежить від фантазії учнів. Результатом цього проєкту, окрім газети, буде також досягнення ключових та предметних компетентностей, що виражаються в узагальненні та закріпленні знань із лексикології, у вихованні дбайливого ставлення до української мови, розвитку навичок грамотного письма та відбору інформації, реалізації творчого потенціалу школярів.

Наступний лінгвістичний мініпроєкт сформує цілісне уявлення школярів про особливості функціональних стилів та вживання в них засобів мови. Пропонуємо організувати цей проєкт на уроці повторення розділу з риторики. Перед учнями старших класів учитель ставить *проєктне завдання*: «Чи можете ви розкрити одне й те саме поняття різними способами, урахувавши ситуацію спілкування? Подумайте, про що вам хотілося б розповісти? Створіть п'ять невеликих висловлювань на одну тему. Тексти мають ілюструвати різницю між мовними стилями. Використовуйте синонімічні конструкції, характерні для кожного стилю мовлення». Щоб виконати проєктне завдання, необхідно згадати ознаки кожного стилю; урахувавши мовні особливості та сферу функціонування стилів мовлення, створити п'ять невеликих висловлювань. Проєктний продукт можна подати у вигляді таблиці та використовувати його як наочність під час систематизації знань про функціональні стилі мови.

Учням старших класів пропонуємо розробити проєкт на тему «*Ми – за чистоту мовлення*». Він орієнтований на досягнення таких знань та вмінь: розуміння української мови як національно-культурної цінності українського народу; усвідомлення шанобливого ставлення до рідної мови, гордості за неї, потреби зберігати чистоту української мови як явища національної культури, прагнення до мовленнєвого самовдосконалення; здатність отримувати інформацію з різних джерел, зокрема засобів масової інформації, ресурсів Інтернету тощо; оволодіння прийомами відбору та систематизації матеріалу на певну тему; дотримання в практиці мовленнєвого спілкування основних орфоепічних, орфографічних, лексичних, граматичних, стилістичних норм сучасної літературної мови; здатність здійснювати мовленнєвий самоконтроль у процесі навчальної діяльності та у повсякденній практиці мовленнєвого спілкування; засвоєння основ наукових знань про рідну мову.

Цей проєкт допоможе учням усвідомити, що мова – це не лише засіб спілкування, а й показник загальної культури людини. Проєкт ставить за мету навчити школярів аналізувати, зіставляти, класифікувати мовні факти, оцінювати їх із погляду нормативності. Робота над проєктом допоможе сформувати комунікативну, мовленнєву, мовну компетентність. Кінцевим продуктом цього проєкту може стати створення сайту «*Ми – за чистоту мовлення*». У межах проєкту передбачається класифікація помилок на орфографічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні. Сайт проєкту може складатися з таких розділів: констатація помилки, її пояснення відповідно до правил, норм сучасної української мови та зразок правильного написання. Передбачається і зворотний зв'язок: на сайті буде можливим поставити питання про норми слововживання.

На початковому етапі пропонуємо обговорення проблеми «Як підвищити рівень культури міста, зокрема мовленнєву культуру?». Доцільно разом з учнями визначити ті основні чинники, які негативно

впливають на рівень культури мовлення українців. Далі необхідно окреслити етапи роботи над проектом (теоретичний, практичний, моделювальний, завершальний) та визначити зміст роботи на кожному з них.

На *теоретичному етапі* учні повинні усвідомити поняття «мовна норма», типи мовних норм та основні види лінгвістичних помилок. Учитель повинен надати теоретичні відомості про типи мовних помилок, здійснити їх аналіз. Варто запропонувати учням основну та довідкову літературу, за якою вони зможуть перевірити правильність написання слова, його вимову, особливості слововживання.

На *практичному етапі* старшокласники розподіляються на пари чи групи і відповідно до обраного маршруту по місту здійснюють збір помилок у рекламних плакатах, вивісках міста, назвах кав'ярень, магазинів, фірм тощо. Далі учні систематизують зібраний матеріал, класифікують помилки на види разом із учителем.

Моделювальний етап передбачає створення варіантів проектів оформлення сайту. На основі конкурсу обирається найкращий проект. Підсумкова експертиза та оцінювання проекту дозволяють визначити відповідність отриманого результату початковому задуму; за необхідності можна внести корективи з метою активного впровадження в практику матеріалів проекту.

На *завершальному етапі* втілюється проект сайту, здійснюється його технічний супровід, наповнення змістом: на сайті публікуються всі види помилок, допущених у рекламних плакатах, вивісках міста та назвах кав'ярень, магазинів, фірм тощо. На підставі зібраних матеріалів учні класифікують та аналізують помилки, ознайомлюються з нормами української літературної мови.

Отже, головний результат проектної діяльності – накопичення учнями поведінкових, комунікативних, організаційних і дослідницьких навичок. Проектна діяльність спрямована на співпрацю педагога та учня, на розвиток творчих здібностей. Вона є формою оцінювання в процесі безперервного навчання та дозволяє поєднувати всі види роботи: індивідуальний, парний, груповий, колективний.

Для вчителя проектна діяльність – це інтегративний дидактичний засіб розвитку, навчання та виховання учнів, який дозволяє виробляти та розвивати специфічні вміння та навички проектування: проблематизація, цілепокладання, планування діяльності, рефлексія та самоаналіз, презентація та самопрезентація, а також пошук інформації, практичне застосування знань, самонавчання, дослідницька та творча діяльність. Важливо, що реалізація проектної діяльності спричиняє зміни ролі та функцій педагога: учитель є консультантом, партнером, організатором пізнавальної діяльності учнів.

Головною метою проектування є не здобуття об'єктивно нового результату – знання чи продукту, а розвиток особистості, її проектних і дослідницьких умінь. Для учня проектування створює можливість максимального розкриття свого творчого потенціалу. Цей процес дозволяє проявити себе індивідуально чи в групі, спробувати свої сили, презентувати публічно досягнутий результат.

Проектна діяльність заохочує і посилює навчання з боку учнів, оскільки вона – особистісно орієнтована; використовує безліч дидактичних підходів – мозковий штурм, рольова гра, евристичне та проблемне навчання, дискусія, командне навчання; самомотивованість, що означає зростання інтересу та залученість до роботи; дозволяє вчитися на власному досвіді та досвіді інших; приносить задоволення учням.

Висновки. Отже, проектна діяльність розглядається як засіб розвитку та вдосконалення ключових компетенцій XXI століття (критичне мислення, творчість, співпраця, комунікація), спосіб підвищення мотивації та створення ситуації успіху в навчанні. Використання проектних технологій дозволяє здобувачам освіти підготуватися до прийняття та вирішення проблем, які їм доведеться розв'язувати в професійній діяльності та в житті. Проектна діяльність розвиває лідерські якості, вчить брати відповідальність за результати своєї роботи, прищеплює потребу в набутті нових знань, відкриває перспективи навчання протягом усього життя. За всіх переваг проектного навчання його застосування може бути пов'язане з певними труднощами, які не можна ігнорувати під час вибору такого підходу до навчання учнів. До основних труднощів належать проблеми організаційного характеру, зокрема планування, управління, оцінювання, зворотний зв'язок; недостатній рівень підготовки вчителів; невідповідність учнів; недостатня сформованість комунікативних навичок.

Перспективним для подальших пошуків у напрямі дослідження вважаємо розроблення та провадження різних видів проектів на уроках української літератури.

Список використаної літератури

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навчальний посібник. Київ, 2010. 127 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремінь. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Єрмаков І. Г., Шевцова С. М. Метод проектів у контексті життєвих результатів діяльності учнів. *Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика* : науково-методичний посібник / за редакцією С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. Київ : Департамент, 2008. 520 с.
5. Мелашенко К. М. Технологія проектного навчання. *Завуч*. №13 (271). Травень, 2006. С. 12–14.
6. Федорчук Е. І. Сучасні педагогічні технології : науково-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2006. 51с.

PROJECT ACTIVITY OF SENIOR PUPILS AT UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Kukharchuk Iryna

Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,
Literature and Teaching Methods
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Shelest Oleksii

6 Year Student Program Subject Area 014 Secondary Education (Ukrainian Language and Literature)
Educational and Scientific Institute of Philology and History
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The priority tasks of a modern school are the formation of an active attitude of students to acquiring knowledge, teaching them to think independently, innovatively and creatively, to make effective decisions and take responsibility for their implementation. The introduction of a competency-based approach to learning has led to changes in the educational model and the transition from impersonal to personally oriented, from monotonous to variable, from adaptive to developmental, from knowledge-based to activity-based, from traditional to innovative. The global modernization of the educational process demonstrates the effectiveness of learning forms in which independent methods of acquiring the necessary knowledge and skills become the main ones. Traditional forms of education do not fully ensure that students develop the competences necessary for successful professional activity. The triad of knowledge - skills - abilities is supplemented by a new didactic unit - «practical experience». In view of this, the implementation of project activities in educational institutions is of particular importance.*

Purpose. *To investigate the essence of project activity as an innovative technology of educational process; to outline ways of organizing project activity of senior pupils at Ukrainian language lessons.*

Methods. *The research used the following methods: analysis of linguistic sources to find out the state of development of the problem; a descriptive method that combines observation, interpretation and generalization of linguistic and methodical material.*

Results. *It has been found that project activity is an individual constructive and productive activity aimed at solving a vital problem, achieving the final result in the process of goal setting, planning and implementation of a project.*

The project method always presupposes the presence of either a subjectively significant or socially significant problem. The project must have clear and realistically achievable goals. In the most general sense, its goal is to solve a problem. The product created by the author is also a means of solving the project problem. With this in mind, the initial clarification of the problem, the formulation of goals, and the creation of an intellectual image of the product are the first signs of a project. Another characteristic of the project is its preliminary planning. It is necessary to project the path from the initial problem to the achievement of the goals and identify the stages, intermediate problems for each of them, outline the ways of solving these problems, find the means for this, and also create a work program with deadlines for each stage. Implementing a project work plan usually involves searching for literature and other sources of information and selecting them. The project method involves the practical implementation of the obtained results in the activity product. The student must realize where and how he can apply the acquired knowledge to solve an important problem for him, justify and argue his decision. The project must have a written implementation report, which describes all stages of work and all solutions. Also, the report should contain summarized research results, general conclusions and defined research perspectives. An important condition for the implementation of the project is the public defense and presentation of the results, during which the author must express his or her own point of view, knowledge, experience and acquired competences in solving project tasks.

The article offers various types of project activity for students of grades 10-11 at Ukrainian language lessons, focusing on creative, interactive, research, and search methods.

Originality. *The theoretical foundations of the project activities organization of senior pupils are substantiated, taking into account the personal and activity approach, age and senior pupils' individual characteristics; the essence, structure and project activity peculiarities are clarified; the basic requirements for using the projects method at Ukrainian language lessons have been developed; methodical recommendations for the project activity organization at Ukrainian language lessons for senior pupils are proposed.*

Conclusion. *Therefore, project activity is considered as a means of developing and improving key competencies of the 21st century (critical thinking, creativity, cooperation, communication), a way to increase motivation and create a situation of success in learning. The use of project technologies allows students to prepare for accepting and solving problems that they will have to solve in their professional activities and in life. Project activity develops leadership qualities, teaches to take responsibility for the results of one's work, instill the need to acquire new knowledge, opens up prospects for lifelong learning.*

Key words: *competency-based approach, project, project method, project activity, Ukrainian language, language norm.*

References

1. Bezpalko O.V. (2010). *Sotsialne proektuvannia: navchalnyi posibnyk. [Social design: a study guide]*. Kyiv. 127 p. [in Ukrainian].
 2. Honcharenko S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk/hol. red. S. Holovko. [Ukrainian pedagogical dictionary/edited by S. Holovko]*. Kyiv : Lybid, 373 p. [in Ukrainian].
 3. *Entsyklopediia osvity/hol. red. V. H. Kremin. [Encyclopedia of education/edited by V.G. Kremin]*. (2008). Kyiv : Yurinkom Inter, 1040 p. [in Ukrainian].
 4. Yermakov, I.H., Shevtsova, S.M. (2008). Metod proektiv u konteksti zhyttievkykh rezultativ diialnosti uchniv. [The project method in the context of students' life outcomes]. *Proektna diialnist u litsei: kompetentnisnyi potentsial, teoriia i praktyka – Project activity in the lyceum: competence potencial, theory and practice. Naukovo-metodychnyi posibnyk – Scientific and methodological manual*. Kyiv : Departament, 520 p. [in Ukrainian].
 5. Melashenko, K. M. (2006). Tekhnolohiia proektnoho navchannia. [Project learning technology]. *Zavuch №13 (271)*, 12–14. [in Ukrainian].
 6. Fedorchuk, E.I. (2006). Suchasni pedahohichni tekhnolohii. [Modern pedagogical technologies]. *Naukovo-metodychnyi posibnyk – Scientific and methodological manual*. Kamianets-Podilskyi: ABETKA, 51 p. [in Ukrainian].
- Отримано редакцією 15.11.2023 р.

УДК 373.3

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-3-53-239-245

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Тихонова Альона Петрівна

доктор філософії, старший викладач кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: alenaplugina@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6463-4553

Федоренко Андрій Андрійович

аспірант першого року навчання кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: d197412@ukr.net
ORCID ID: 0009-0002-7869-1537

У статті обґрунтовано формування наскрізних умінь молодших школярів в умовах позашкільних навчальних закладів. Визначено, що основним засобом розвитку наскрізних умінь у молодших школярів є активні, інтерактивні та інноваційні методи навчання, ігрові прийоми, оскільки сприяють розвитку дітей, навчають їх самостійності. Учні початкових класів під час навчання та виховання в позашкільних навчальних закладах мають можливість розвивати наскрізні вміння поза стандартною шкільною програмою. Цілеспрямоване формування наскрізних умінь у молодших школярів у позашкільних навчальних закладах має важливе значення. Схарактеризовано наскрізні вміння молодших школярів, що включають здатність до комунікації, генерування ідей, критичне мислення, ініціативність, оцінювання ризиків та ухвалення рішень, емоційний інтелект, логічне мислення, роботу в команді, креативність і розв'язання проблем. Розвиток наскрізних умінь починається з раннього віку. Визначено, що задля забезпечення успішного формування наскрізних умінь у молодших школярів необхідно розвивати їх шляхом позитивного навчання та створення сприятливого освітнього середовища. Розвиток наскрізних умінь у молодших школярів потребує системного підходу та цілеспрямованості.

Ключові слова: наскрізні вміння, молодші школярі, сприятливе освітнє середовище, позашкільні навчальні заклади.

Постановка проблеми. У сучасному світі конкуренція, що постійно зростає та швидкі зміни в соціально-економічному середовищі ставлять перед освітою нові завдання. Вимоги до майбутніх професіоналів не обмежуються лише наявністю технічних знань, а й вимагають належного розвитку особистості, включаючи наскрізні вміння (soft skills). Ці вміння включають навички комунікації, співпраці, критичного мислення, креативності, лідерства, що є необхідними для ефективного функціонування в сучасному суспільстві.

Особлива увага до формування наскрізних умінь у молодших школярів є обґрунтованою, оскільки саме на цьому етапі розвитку дитини формуються основи для майбутнього особистісного та професійного успіху. Молодші школярі, перебуваючи у процесі навчання та виховання в позашкільних навчальних закладах, мають можливість розвивати свої наскрізні вміння поза стандартною шкільною програмою.

Цілеспрямоване формування наскрізних умінь у молодших школярів в позашкільних навчальних закладах має важливе значення для освітньої спільноти та практиків. Розуміння ефективних методик, стратегій і підходів до розвитку наскрізних умінь у молодших школярів може допомогти вчителям, психологам та іншим фахівцям удосконалити свою роботу з дітьми.